

עמנואל קלימובסקי
יצחק בן זקן
מנחם עופר

סוגיא דמוליאר ואנטיכי

במשנה דף מ"א ע"א: "מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת,
אנטיכי אע"פ שגרופה אין שותים הימנה.

וגמרא שם: "היכי דמי מוליאר הגרוף: תנא מים מבפנים
וגחלים מבחוץ.

אנטיכי: רבה אמר בי-כירי, רב נחמן בר יצחק אמר בי דודי.
מאן דאמר בי דודי כ"ש כי כירי ומאן דאמר ביכירי אבל בי דודי
לא. תניא כוותיה דרב נחמן: אנטיכי, אע"פ שגרופה וקטומה, אין
שותין הימנה מפני שנחושתה מחממתה. ובירושלמי כירה הל' ג:
מוליאר הגרוף שותין ממנו בשבת, הא אם אינו גרוף לא. אמר ר'
שיין: מפני שגחלים נוגעות בגופו. אמר ר' חנינה בריה דר' הלל:
מפני שהרוח נכנסה בגופו והגחלים בווערות אמר ר' יוסי בי רבי
בון: מפני שהוא עשוי פרקים פרקים, הוא מתירא שמא נתאכל דיבוקו
והוא מוסיף מים.

אנטיכי אף ע"פ שגרופה אין שותין ממנו, רבי חנניה רב
יוסי ר' אחא אבא בשם רבי יוחנן: מפני שהיא מתחממת מכתליה. רבנן
א דקיסרין רב הונא בשם רב: אם היתה גרופה ופתוחה מותר. (שבת
כ"ד).

סוגיות נוספות העוסקות באנטיכי במס' ביצה ל"ד. מו"ק כ"ח;
סוגיות נוספות העוסקות במוליאר במס' פסחים מ"ב;

מוליאר ואנטיכי הינם כלים המכילים מים תמים, מתוך דברי
המשנה, אנו רואים שמוליאר דינו קל יותר מאשר אנטיכי, לגבי
שתיה בשבת, וזאת משום שהמוליאר חם פחות מאשר אנטיכי. בעקבות
זאת התירו לשתות ממוליאר הגרוף בשבת. ובאנטיכי אסרו אע"פ שגרוף.
ננסה כעת לברר אלו איסורים קיימים באנטיכי שאינם במוליאר.
והנה ישנה מחלוקת בסיסית בראשונים בביאור הסוגיא, ישנם
ראשונים המבארים את כל הסוגיא במוליאר ואנטיכי שהמים הושמו
בהם מבעוד יום ובזה במוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת ובאנטיכי
אפילו גרופה אין שותין הימנה בשבת. וישנם ראשונים שמסבירים
שכל החילוק בין מוליאר הגרוף לאנטיכי הוא רק במים שהושמו בהם
בשבת, אבל אם המים הושמו בהם מערב שבת לכ"ע מותרים.

ב. בישול המים

לפי שיטת הרשב"א ההבדל בין מוליאר לאנטיכי הוא שבמוליאר המים נפשרים בלבד ובאנטיכי מתבשלים ולכן אסור לשים מים באנטיכי בשבת.

לפי שיטת הר"ן, אמנם האנטיכי לא נמצא בדרגה שהיא מבשלת ככירה, אבל זהו לפחות כלי ראשון (אם לא יותר טוב שזהו כלי אחד שיש בו גחלים ומים), ואסור לתת לתוכו מים קרים בשבת. מוליאר, לעומת זאת, היות והגחלים בו עומדים כרגיל בצד ולא מתחת, מותר לתת לתוכו מים קרים בשבת.

גם לפי שיטת התוס' רי"ד בחידושו, היה צריך להיות מותר לשים מים בשבת במאמר המשנה: "אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן", אלא שכאן חידשו שאנטיכי היות ונחושטה מחמתה הרבה אסור.

אנטיכי		מוליאר	
שיתו במסכת שבת		במסכת פסחים	
רשיי	אש	אש	מיים
	אש	אש	מיים
רכותיו של רשיי	אש	מיים	אש
	אש	מיים	אש
מאירי	מיים	אש	מיים
	מיים	אש	מיים

המיחם בימינו הלכה למעשה - דמיונו אולי למוליאר ואנטיכי:

המיחם בימינו מחומם ע"י גוף חימום חשמלי המחמם את המים לדרגת חום גבוהה ביותר, גוף החימום נמצא בתוך המיחם - חלק מגופו. אי לכך קיימים לכאורה כל חששות הראשונים שהבאנו לעיל, אולם בכל זאת כפי שנראה להלן, לא חששו האחרונים בימינו לאותם חששות כאשר המים הושמו בערב שבת. אמנם נוצרו בעיות חדשות בגלל מכנהו החדיש לשל המיחם בימינו, אולם גם על כך ניתן להתגבר כפי שנראה להלן. נעבור כעת ונראה כיצד החששות שהועלו לגבי אנטיכי שהושמו בו מים מערב שבת, אינם קיימים לפי רוב האחרונים במיחם שלנו על אף הדמיון ביניהם.

א. שמא יחתה

"אז נדברו" (חלק ח' סימן י"ד)
המיחם דינו כאינו גרוף וקטום וצריכים שהמים יתבשלו לכל הפחות כשליש או כחצי בישול, כמבואר ב"ברית עולם" בתחילת מלאכת אופה. לפי "מרן בית יוסף" - צריך שיתבשלו כל צורכן. אבל לאחר שנתבשלו כל צורכן אין שום חשש לבולי עלמא שהמים הם מצטמק ורע להם ואין חוששים שמא יחתה, אף שבכל מיחם מסתמא יש ברגים שאפשר להגדיל ולהקטין את האש. ורואים אנו שלא חשש לשמא יחתה שקיים באנטיכי אע"פ שאפשר להגדיל ולהקטין את האש.

ב. שהייה

"ברית עולם" (מלאכת אופה סעיף כ"ח).
קומקום חשמלי בעל שני שקעים האחד לשם בישול והאחד לשם אחזקת החום, אם הוחמו המים כחצי בישולם מערב שבת, מותר להשהותם בשבת, היות ודין קומקום זה ככירה שאינה גרומה שמותר להשהות מערב שבת לאחר שנתבשל כמאכל בין דורסאי שהוא כחצי בישול.

ג. החזרה

"ברית עולם" (מלאכת אופה סעיף כ"ח).
אם נכבה ונדלק בשבת באמצעות שעון אסור להשהות את המים בתוכו אפילו אם הוחמו כל צרכם, היות וכשכבה ונדלק ע"י שעון, דינו כמחזיר בשבת ואסור בכל אופן - למד כך מתוך דברי "החזון איש", אם כן במיחם הדולק באופן רצוף מותר להשהות בו מים שנתבשלו וכדלעיל.

ד. חשש לקלוקל המיחם

"אוצרות ירושלים" (שנת תשל"ב חלק ק"ס סימן שנ"א).
תשובת הרב יצחק יעקב וייס (מחבר מנחת יצחק).
שאלה: האם מותר להשתמש במיחם מים חשמלי שקוראים "סמובר" בשבת? תשובה: מותר להשתמש במיחם הנ"ל בשבת אם סודר באופן שרק שומר את החום ואינו מוסיף חום, וגם אי אפשר להגדיל או להקטין את החום ועושה איזה היכר ע"י פיסת נייר שכתוב עליה עד היכן יכול ליקח מים ולא יותר, כלומר שישארו מים במיחם ולא יחוש לקלוקל החוט האלקטרוני. וכן בתשובות "הרב משה פינשטיין" (חלק ד' מהלכות שבת) שאומר שאין אצלנו חשש שמא יתאכל פירוקו. אם כן לא חששו שמא יוסיף מים בשבת במקרה שיחוש שישרף המיחם, ודעתם שהיכר ע"י שיכתוב עד היכן יכול לקחת מים יועיל בזה, וזה במיחם שרק שומר החום ואינו מוסיף הבל.

ה. חשש מכבה ומבעיר

"אוצרות ירושלים" (שנת תשל"ב חלק ק"ס סימן שנ"א)

וכל זה היכא דיש ברז שמשם יוצאים המים, אבל לטלטל גוף המיחם
הרי חוץ מאיסור הטילטול שיש במיחם והחוט האלקטרוני שמחברים
אותו לזרם עוד יש לחוש שע"י הטילטול יטלטל התקע ויבוא לידי
איסור כיבוי והבערה, אבל את עצם השהייה לא אסר.

וצ"ל שבמיחם שגוף החימום שבו רק שומר את חום המים אע"פ
שדינו כאינו גרוף וקטום, מ"מ אינו דומה לאנטיכי ולכן הקילו
בו לפי השיטות והתנאים דלעיל.

לאחר שראינו כיצד פסקו האחרונים בדין מיחם וכיצד פסקו
לגבי הבעיות הקיימות כאשר שמים מים במיחם מערב שבת, נעבור כעת
לבעיית שימת מים בשבת, כמעט כל האחרונים בלא יוצא מן הכלל
טוענים שאסור לשים מים בשבת במיחם שלנו. דבר זה מפורש בספר
"יסודי ישורון" (חלק ד' עמוד כ"ז-ל'): "כשהדוד מתחמם ע"י גוף
חימום חשמלי, יש לדון שיש לו דין כלי ראשון העומד ע"ג האש,
חששות נוספות לחששות שהזכרנו מוזכרים בתשובות "הרב משה
פינשטיין" - אם מים לא רותחים לפני השקיעה, אסור להשתמש בהם,
היות וקיים חשש שמא יוציא מים קודם שהתבשלו כדי לקרב בישולם
שידוע שבמיעוט מים מתבשל במהרה, וכן בספר "מנחת יצחק" (חלק ה'
סימן צ"ב) מוזכר חשש בין זמננו שכשקיים טרמוסטט, יש חשש שבעת
שלוקח מן המים החמים הוא מכבה החשמל במקצת.

אולם בעיית הבעיות הקיימת בימינו היא כניסת מים קרים
למיחם בזמן הוצאת המים החמים ודבר זה יוצר שלוש בעיות עיקריות:

- א. בישול המים הקרים.
- ב. איסור מבעיר שבזמן כניסת המים הקרים גוף החימום
החשמלי מופעל.
- ג. פתיחת וסגירת מעגלים חשמליים.

פתרונות טכניים אפשריים לכניסת מים קרים למיחם בשבת

לבעייה הקיימת בימינו לשימוש במיחם מים שע"י השימוש
במים נכנסים לתוכו מים קרים ומתבשלים בו הציעו חכמי דורנו
כמה פתרונות ונגע בהם בקיצור.

א. שלושה כוחות מופסקים - ולכן אין ליחס לאדם את פעולות
הבישול וההבערה "כח כח כוחו" בכמה סוגי גרמא. אמנם אין להתיר
אלא במקום הפסד (רמ"א או"ח של"ד ס"ק כ"ב) אבל אצלנו זה שלושה
סוגי גרמא יש פוסקים שמתירים בשלושה דרבנן (מגן אברהם של"ד
ה'; "נודע ביהודה או"ח שמ' ג') אי"כ בגרמא שאיסורו קל יותר
משאר איסורי דרבנן שהרי מותר במקום הפסד, כל שכן יש לדון להתיר
לכתחילה בכל המקרים בצירוף שלושה סוגי גרמא בפעולה אחת.

ב. שימוש בגוף חימום שאינו זוהר - בצורה כזאת אין איסורי
מבעיר ומבשל מן התורה גם בפעולה ישירה, לפי זה יש צירוף נוסף

להיתר בנידון: גרמא באיסורי דרבנן שדעת כמה אחרונים להתיר
("ישועות יעקב" או"ח של"ד ז').

ג. ביטול ברוב של היתר - פתרון טכני מצאו במכשיר שבו יש
השארה תמידית של רוב המים לעומת הקיים, כדי להסיר חשש נוסף
של איסור שימוש במים שהוחמו בשבת גם כשהוחמו בדרך המותרת
(ראה "מגן אברהם" סימן שכ"ו ס"ק ו') - ניתן לעשות סידור
מיוחד לשבת שלעולם ישארו רוב מים חמים לעומת הקרים בדוד
הרתוח, כדי שיתבטלו במים המתחממים בשבת ברוב החמים של היתר
מלפני השבת וזה מדין "קמא קמא בטיל", ואין בזה דין דבר שיש לו
מתירים לפי שנו"ד בחערובת אמנם בעיקר חשש זה בלבד שה"מגן
אברהם" דעת יחיד בזה ורבו המתירים, הרי גם ל"מגן אברהם" אין
איסור זה אלא לרחיצת פניו, ידיו ורגליו ולא לשתייה, ועוד שאם
החימום רק בדרך גרמא ולא בגדר מעשה, יש לדון להתיר בכל אופן
עי"ש, אע"פ כן ראוי לצרף גם ביטול ברוב כדי לצאת מכל חשש בזה,
שמה ישתמשו בזה גם לרחיצה.

ובצירוף הסעיפים הקודמים יש מקום להקל, לדעת חכמי דורנו.